

PUBLIKACIJOS

A. DEGUTIS

ANALITINĖ FILOSOFIJA ESTETIKOJE

Nelsonas Gudmenas (Goodman, g. 1906 m.) — vienas žymiausių mokslo filosofijos bei kalbos filosofijos atstovų JAV analitinėje filosofijoje, parašęs fundamentalių darbų indukcinės logikos, teorijų ir apskritai lingvistinių sistemų struktūros bei redukavimo vienos į kitą klausimais. Pasakutiniu metu daug dėmesio skiria teoriniams estetikos klausimams¹.

Nors Gudmenas yra neabejotinai originalus mąstytojas, jo filosofinė orientacija neblogai apibūdina visą dabartinę analitinę filosofiją. Kaip žinoma, pastaroji susiformavo kaip apibrėžta srovė, jos atstovams atmetus kai kuriuos pagrindinius tarpkarinio laikotarpio pozityvizmo postulatų. Kiek supaprastinę, galime tvirtinti, kad varomoji neopozityvizmo raidos jėga buvo gnoseologinio „duotumo“ problema, t. y. problema, ar tikrovė prieinama subjektui, o jeigu taip, tai kaip ji prieinama. Anksstyvasis neopozityvizmas (ankstyvieji R. Karnapas, M. Šlikas ir kt.), atmetęs tradicinės metafizikos duotybes („esmes“, „universalijas“ ir pan.) bei postuluojamą jų pažinimo būdą — intelektualinę intuiciją, vietoj jų iškėlė kitas duotybes — „jutiminius duomenis“, „privatų patyrimą“, bandydamas jų pagrindu pozityviai rekonstruoti visą kitą tikrovę.

Dabartinė analitinė filosofija išlaiko negatyviąją neopozityvizmo tezę ir iš principo neigia pozityviąją. Dar daugiau, ji apskritai atmeta bet kokią gnoseologinės duotybės idėją. Metaforiškai kalbant, dabar laikomasi požiūrio, jog filosofas iš principo negali rasti to „lango į tikrovę“, pro kurį žvelgdamas jis galėtų pamatuoti ikifilosofinio (kasdieninio ar mokslinio) patyrimo adekvatumą „tikrovei“. Šis požiūris neimplikuoja jokio skepticizmo tos tikrovės atžvilgiu, kuri yra ikifilosofinio patyrimo arena, — jos atitikimo tikrovei klausimas paliekamas jam pačiam praktiškai spręsti, o tiesos ar netiesos, kurios čia egzistuoja, pašalinamos iš filosofinio sprendimo kompetencijos. Kitaip sakant, laikomasi pozicijos, jog patyrimo **turinio** bei jo **tiesos** klausimai yra paties patyrimo reikalas. Kas paliekama filosofijai? Pagal tradicinį kontrastą paliekami patyrimo **formos** bei **reikšmės** klausimai, t. y. dalykai, kurie, sudarydami ikifilo-

¹ Stambesni Gudmeno darbai: *The Structure of Appearance*, 1951; *Fact, Fiction and Forecast*, 1954, *Languages of Art*, 1969; *Ways of Worldmaking*, 1978.

sofinio patyrimo galimybės sąlygas, patys nėra matomi to patyrimo „horizonte“.

Nesunku pastebėti, jog ši filosofijos koncepcija primena kantiškąją gryojo proto kritiką, kantiškąją patyrimo galimybės sąlygų analizę. Ir tai pripažįsta patys analitikai. O bene pagrindinis šių dviejų koncepcijų skirtumas tas, kad analitinėje filosofijoje „kritikos“ objektu tampa, taip sakant, „grynoji kalba“ („Visa filosofija yra „kalbos kritika“—L. Vitgenšteinas). Ši „lingvistinė posūki“ filosofijoje sąlygoja įsitikinimas, jog kalba—tai ne reiškinys šalia kitų reiškinų (nors ji yra taip pat reiškinys), bet kad ji yra bet kokio reiškinio pažinimo sąlyga, pačios tikrovės atsiskleidimo subjektui sąlyga ir paties racionalaus subjekto tapimo sąlyga. Racionalumas, protas, traktuojamas ne tik kaip kalbos produktas, bet kaip savo esme lingvistinis dalykas.

Užimdama gryojo proto kritikos vietą, kalbos filosofija analitinėje filosofijoje tampa ir teorinio proto (pažinimo teorija bei mokslo filosofija), ir praktinio proto (veiksma teorija, metaetika ir t. t.) analizės pagrindu. Kaip tik šiuo požiūriu N. Gudmeno knyga „Meno kalbos“ yra tipiškas analitinės filosofijos ekspansijos į tradicines filosofines disciplinas pavyzdys. Iš jos taip pat matyti, kaip kalbos filosofija šioje ekspansijoje ne tik įprasmina naują sritį (šiuo atveju—estetikos) savo konceptualaus aparato terminais, bet ir modifikuojasi pati nuo kalbos filosofijos prie simbolių sistemų filosofijos.

Naudojantis šiuo konceptuali aparatu, Gudmeno darbe nagrinėjami tokie teoriniai estetikos klausimai, kaip vaizdavimo prigimtis, skirtumai ir panašumai tarp atvaizdų ir aprašų, metafora ir jos rūšys, išraiška mene, meno kūrinių tapatumo kriterijai ir daugelis kitų klausimų. Čia galime pateikti tik keletą labai bendrų pastabų apie pirmąją knygos skyrių, kur analizuojama iliustratyvaus vaizdavimo prigimtis, o keliamos tezės gana raiškiai atspindi bendrus analitinės filosofijos principus.

Pateiktoje ištraukoje Gudmeno daromi du dalykai: pirma, neigiama, kad vaizdavimo pagrindas yra panašumas, ir, antra, teigiama, kad vaizdavimas yra simbolizacijos atvejis, lemiantis pačius panašumo kriterijus. Pirmoji, negatyvi, pozicija yra atskiras atvejis tos kritikos, kuri analitinėje filosofijoje taikoma visoms „duotybėms“. Antroji, pozityvi, tezė yra tendencijos analitinėje filosofijoje bet kokią duotumą aiškinti kaip kalbos, o šiuo atveju—kaip apskritai simbolizacijos rezultata, pavyzdys.

Mūsų manymu, Gudmenas labai sėkmingai įvykdo savo pirmąją uždavinį (ir su jo negatyviais rezultatais turės skaitytis bet kuri estetinė teorija) ir mažiau sėkmingai—antrąją, neatsakydamas į daugelį esminių klausimų, tai pat ir į klausimą dėl simbolinės meno prigimties. Bet apie tai turės spręsti patys estetikai. Neabejotina, kad efektyvi Gudmeno estetinės teorijos kritika būtų ir visos analitinės filosofijos kritinio įprasminimo žingsnis.